

Daniel Petelen, banskobystrický lekár s veľkým srdcom. Pripomíname si na 50. výročie jeho úmrtia.

V uplynulých dňoch sme si pripomenuli 50-te výročie úmrtia významného banskobystrického, ale aj slovenského lekára s veľkým srdcom, Daniela Petelena. Už za svojho života bol legendou banskobystrickej chirurgie, preslávil Banskú Bystricu svojim lekársnym umením a ľudskosťou. Vyhľadávali ho pacienti zo širokého okolia i z cudziny.

Dr. Daniel Petelen študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici. Medicínu vyštudoval na Lekárskej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Internistickú lekársku prax nadobudol na polročnom študijnom pobyte vo Viedni u profesora Schlesingera. Odtiaľ prešiel pracovať na gynekologicko-pôrodnú kliniku profesora Šeligu v Bratislave, kde získal gynekologicko-pôrodnú špecializáciu. Chirurgickú prax získal počas študijného pobytu vo Viedni a na klinike u profesora Kostlivého v Bratislave v rokoch 1930 – 1936.

Od 1. januára 1936 nastúpil na post primára monoprimariátnej štátnej nemocnice v Banskej Bystrici, kde od roku 1939 súčasne vykonával aj funkciu riaditeľa nemocnice. Nemocnicu viedol až do roku 1945, kedy sa rozdelila na dve oddelenia: Chirurgicko-pôrodné (primár MUDr. Petelen) a interné oddelenie (primár Dr. Čulen). V roku 1952 sa z chirurgicko-pôrodného primariátu, príchodom primára Dr. Scholtza, vyčlenilo samostatné gynekologicko-pôrodné oddelenie. MUDr. Petelen ako primár chirurgického oddelenia pôsobil 31 rokov (1937-1968). Počas II. svetovej vojny slúžila ako Divízna chirurgická nemocnica pre vojakov I. Československej armády. Primár Petelen bol aj veľký letecký nadšenec, po vojne stál na čele podbočky Slovenského národného aeroklubu v Banskej

Bystrici.

V uplynulých dňoch sme si pripomenuli 50-te výročie úmrtia významného banskobystriického, ale aj slovenského lekára s veľkým srdcom, Daniela Petelena. Už za svojho života bol legendou banskobystrickej chirurgie, preslávil Banskú Bystricu svojim lekárskeym umením a ľudskosťou. Vyhľadávali ho pacienti zo širokého okolia i z cudziny.

Dr. Daniel Petelen študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici. Medicínu vyštudoval na Lekárskej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Internistickú lekársku prax nadobudol na polročnom študijnom pobyte vo Viedni u profesora Schlesingera. Odtiaľ prešiel pracovať na gynekologicko-pôrodnú kliniku profesora Šeligu v Bratislave, kde získal gynekologicko-pôrodnú špecializáciu. Chirurgickú prax získal počas študijného pobytu vo Viedni a na klinike u profesora Kostlivého v Bratislave v rokoch 1930 – 1936.

Od 1. januára 1936 nastúpil na post primára monoprimariátnej štátnej nemocnice v Banskej Bystrici, kde od roku 1939 súčasne vykonával aj funkciu riaditeľa nemocnice. Nemocnicu viedol až do roku 1945, kedy sa rozdelila na dve oddelenia: Chirurgicko-pôrodné (primár MUDr. Petelen) a interné oddelenie (primár Dr. Čulen). V roku 1952 sa z chirurgicko-pôrodného primariátu, príchodom primára Dr. Scholtza, vyčlenilo samostatné gynekologicko-pôrodné oddelenie. MUDr. Petelen ako primár chirurgického oddelenia pôsobil 31 rokov (1937-1968). Počas II. svetovej vojny slúžila ako Divízna chirurgická nemocnica pre vojakov I. Československej armády. Primár Petelen bol aj veľký letecký nadšenec, po vojne stál na čele podbočky Slovenského národného aeroklubu v Banskej Bystrici.

Stál tiež pri založení pôvodnej budovy Rooseveltovej nemocnice, výstavbu ktorej významne podporila americká Rooseveltova nadácia, ktorej správkyňou bola prezidentova manželka Eleanor. Jej základný kameň bol položený po II. svetovej vojne dňa 20. júna 1947. Nový chirurgický pavilón postavený podľa projektu arch. Václava Houdka, bol dokončený v

roku 1954. V dôsledku politických zmien v bývalej Československej republike musel byť už v roku 1954 tento názov zmenený, opätovne sme sa k nemu vrátili až v roku 1991. V banskobystrickej nemocnici primár Petelen pracoval až do svojej náhlej smrti v roku 1969.

Bol autorom množstva odborných prác, organizátor slovenského zdravotníctva. Vychoval viacerých popredných chirurgov, ako napr. Dr. Ľudovít Szabó (neskôr primár v Brezne) a Dr. Ján Pavúr (neskôr primár vo Zvolene). Vykonával kompletnú abdominálnu chirurgiu, počnúc resekciami žalúdka a končiac náhlymi brušnými príhodami. Vykonával aj gynekologické a urologické operácie i niektoré traumatologické výkony.

Počas SNP bol povereníkom (ministrom) pre zdravotníctvo. MUDr. Petelen úzko spolupracoval aj s vo-jenskými organizátormi Povstania, predovšetkým s bratmi Veselovcami, pplk. Milanom Polákom, pplk. Jánom Golianom. Výsledkom spoločného rokovania bolo, že skupina MUDr. Šrobára podporila pplk. Goliana a jeho menovanie za veliteľa povstaleckých vojsk.

V tomto politicky zložitom období liečil alebo pod falošnou identitou ukrýval vojakov, partizánov, politicky činných civilov a prenasledovaných židov, vrátane lekárov židovského pôvodu. Deti dr. Petelena sa túto vzácnu históriu dozvedeli až v roku 1999, keď ich pozvali na ocenenie otca in memoriam titulom Spravodlivý medzi národmi.

MUDr. Daniel Petelen pôsobil aj ako cirkevný dozorca a presbyter evanjelickej cirkvi v Slovenskej Ľupči. Dr. Petelen bol za túto svoju humanitnú činnosť ocenený v r.1947 Radom SNP I. triedy, v r. 1964 medailou J.E. Purkyně a v r. 1999 in memoriam titulom „Spravodlivý medzi národmi“ (Jad va-Šem). Na jeho počesť bola na budove pôvodnej nemocnice, Cesta k nemocnici č. 51, v r. 1998 umiestnená pamätá tabuľa.

O ľudskosti a profesionalite primára Petelena svedčia aj viaceré spomienky zranených účastníkov povstaleckých bojov: Zachránil napr. aj p. Jakuba Bachnára, ktorého väčšina rodiny zahynula v Osvienčime a počas fašistických popráv v októbri 1944 pri Kremničke, ktoré akoby zázrakom prežil. Občania

Kremničky ho ráno našli a odviezli na rebriňáku do Banskej Bystrice do nemocnice, kde ho liečil doktor Daniel Petelen. Keď odmietol ponúkané falošné dokumenty, zavrel ho do izby s nápisom „škvrnitý týfus“. Tá choroba sa vtedy nedala liečiť a pri kontrole nemocnice sa gardisti aj Nemci vyhli tejto miestnosti oblúkom. Tak sa pán Jakub Bachnár zachránil.

Po jednom z nemeckých útokov v bojoch počas SNP bol ťažko ranený aj Vladimír Strmeň, strelec ľahkého guľometu, ktorý bojoval pri Veľkých Bieliciach a v Turci. Iba vďaka odvahe spolubojovníkov a zhode šťastných náhod bol s črepinami v tele prevezený do nemocnice v Banskej Bystrici. Tam mu ich úspešne vybral primár Daniel Petelen, hoci mnohí povstalci také šťastie nemali. O dramatickosti práce chirurga počas povstania svedčí aj výpoveď zraneného, ktorý spomína, že „Pod oknami operačky bola kopa rúk, nôh v kaluži krvi, ktoré museli odoperovať niektorým bojovníkom, ktorých tam priviezli zo zákopov.“

Pani Katarína Izáková spomína, že: „Doktor Petelen ako primár chirurgického oddelenia zachraňoval nielen chorých, ale aj prenasledovaných. Doslova tým ľuďom išlo o život. On svojou ľudskosťou a obrovskou autoritou, vybudovanou vlastnou prácou a osobnostnou výbavou, pomáhal všade, kde mohol. Pomáhal partizánom, ale aj tým, ktorých partizáni prenasledovali. Osobnou intervenciou zachránil život môjmu otcovi tým, že zabránil jeho deportácii na nákladiakoch na Mičinú, kde ostatných postrieľali.“ Opakovane zachránil aj ich mamu po viacerých zraneniach, ale celú ich rodinu, keď pomohol vybaviť zrušenie príkazu na ich vysťahovanie.

MUDr. Daniel Petelen

*29. marec 1904 Slovenská Ľupča

†26. október 1969 Banská Bystrica

Autor článku: Doc. MUDr. Igor Martuliak, PhD.

Použitá literatúra:

1. Banskobystrický spolok okrásľovacie a ochranný. Mestská nemocnica. 2019. <http://www.bbsoo.sk/mestska-nemocnica/>

2. Mozolová D. Škrvnitý týfus. Encyklopédia spravodlivých, Rádio Slovensko, 2017, <https://slovensko.rtvs.sk/relacie/encyklopedia-spravodlivych/130168/skrvnity-tyfus>.
3. Kothaj, Peter a kol. 1999, Momenty z dejín slovenskej chirurgie. Prievidza: Patria I., 1999.107-108s. ISBN 80-85674-05-X
4. Lichý M, 2012. Spomienky na našu Bystricu Osobné príbehy ľudí, ktorí prežili časť svojho života v Banskej Bystrici. <https://files.vlastnawebstranka.websupport.sk/89/93/89939e9e-ab75-46cb-b8c2-5ccc5b427ae0.pdf>
5. Nedel'né Potulky mestom s legendou bystrickej chirurgie a humanistom Danielom Petelenom. HISTÓRIA. Banskabystrica.sk 2019. <https://www.bystricoviny.sk/historia-2/nedelne-potulky-mestom-legendou-bystrickej-chirurgie-danielom-petelenom-marcove-potulky-mestom-nedelu-17-marca-2019-su-venovane-vyznamnemu/>
6. Páleník M. Daniel Petelen. <http://epsilon.sk/osobnosti/daniel-petelen.html>
7. Plintovič, Vladimír: Spravodlivý medzi národmi. In Bystrický Permon, roč. II., č. 3 (2004), s. 11.
8. Postbellum.sk. Vladimír Strmeň: Nemci plameňometmi zabili veľa našich vojakov. Aktuality.sk, 2018. <https://www.aktuality.sk/clanok/556787/vladimir-strmen-nemci-plamenometmi-zabili-vela-nasich-vojakov/>
9. Slovenská nemocnica s menom amerického prezidenta <https://www.fnsfdr.sk/slovenska-nemocnica-s-menom-americkeho-prezidenta/>
10. Slovenský biografický slovník IV M – Q. Martin : Matica slovenská, 1990. S: 562.. ISBN 80-7090-070-9
11. Tomášiková, M: MUDr. Daniel Petelen sa narodil pred 100 rokmi. In Ľupčianske zvesti, roč. 6, č. 3 (2004), s. 6.
12. Uhorskai P. Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry 3. Liptovský Mikuláš: TRANOSCIUS. 2002. S: 504. ISBN: 8071401757
13. Verejná knižnica Mikuláša Kováča, Banská Bystrica, Regionálne osobnosti VKMK
14. Wikipedia. Daniel Petelen.

https://sk.wikipedia.org/wiki/Daniel_Petelen

V článku sú použité osobné spomienky dcéry Daniela Petelena Evy.